Dolores Petrinić

EMIGRANTSKI LIST *ISTRA* (1929. – 1940.): ISTRA TIJEKOM MEĐURAĆA

Dr. sc. Dolores Petrinić
Strukovna škola Eugena Kumičića, Rovinj
dolores.petrinic@skole.hr

UDK 050(497.571)(091)
Izvorni znanstveni članak
DOI: http://doi.org/10.21857/yrvgqtk7n9

Zagrebački list *Istra* izlazio je od 1929. do 1940. godine. Utemeljio ga je kao urednik Ernest Radetić, a naslijedili su ga Ive Mihovilović i Tone Peruško. Godine 1939. opet je urednikom postao Ernest Radetić. Tiskanje lista zabranjeno je 27. rujna 1940., no dotad su brojni hrvatski i slovenski pjesnici, književnici, kulturni i politički djelatnici na njegovim stranicama objavili neke od svojih ponajboljih tekstova. *Istra* je objavljivala i književne priloge iz ostalih književnosti. S etnološkoga je gledišta *Istra* višestruko značajna jer mnogi tekstovi u njoj predstavljaju iznimno vrijedan i bogat izvor građe o materijalnom, društvenom i duhovnom životu hrvatskog i slovenskog naroda pod fašističkom vlašću tijekom međuraća.

Ključne riječi: emigrantski list *Istra* (1929. – 1940.); međuraće; hrvatska književnost; slovenska književnost; etnologija.

1. Uvod

List *Istra* izlazio je u Zagrebu od 1929. do 1940. godine. Njegov je pokretač te prvi i posljednji urednik bio **Ernest Radetić** (Baderna, 1899. – Zagreb, 1980.). On je bio jedan od najistaknutijih istarskih i hrvatskih književnika, intelektualaca, publicista te kulturnih djelatnika ne samo između dvaju svjetskih ratova nego i nakon pripojenja Istre matičnoj zemlji Hrvatskoj (Biletić 2005e).

Radetić je *Istru* pokrenuo u Zagrebu 1929. godine kao *Glasilo Istrana u Jugoslaviji.* Budući da je i sam bio jednim od emigranata koji su Istru morali napustiti zbog sve brutalnije i nesmiljenije fašističke represije u svim južnoslavenskim krajevima pod tadašnjom Italijom, i to zbog D'Annunzijeva ulaska u Rijeku 1919. godine, sklapanja Rapalskog ugovora 1920. godine i konačnoga potpisivanja Rimskoga ugovora 1924. godine između tadašnjih jugoslavenskih i talijanskih vlasti (Pavličević 1994: 334–336), Radetić je ovaj list pokrenuo jer je njime želio rehabilitirati hrvatsku

riječ, nacionalni identitet i ponos te kulturnu baštinu i običaje, sustavno zatirane pod fašističkom vlašću:

> Ponavljamo, nijesmo buntovnici, ni nemirni duhovi i ne želimo, da budemo kamenom smutnje. Ne mrzimo nikoga, a mnogo, veoma mnogo ljubimo. Ljubimo grudu, koja nas je rodila i braću, koja ostadoše na njoj, na mrtvoj straži. I ta ljubav do braće, do rodne grude, krvlju i znojem otaca naših natopljene i gomilama njihovih kostiju zasijane, **to je sav naš program.** U želji, da povežemo sve one bezbrojne redove naših Istrana ovdje, u Jugoslaviji, i trajno podržavamo u srcima njihovim i djece njihove tu ljubav, pokrećemo i ovaj list.
>
> U Zagrebu, na Dan svetog Ćirila i Metoda, 1929. (Radetić 1929)

Ernest Radetić isprva je bio ne samo pokretačem i urednikom lista *Istra* već i njegovim vlasnikom, no tijekom svoje prve godine izlaženja list *Istra* postaje vlasništvom Konzorcija lista *Istra.* Počinje ga uređivati Uredništvo spomenutog konzorcija. Radetića na uredničkom mjestu nasljeđuje 1931. godine **Ive Mihovilović** (Premantura, 1905. – Zagreb, 1988.), tada već dokazani antifašist te istaknuti pjesnik, književnik i publicist (Biletić 2005d). Sljedeće godine list postaje vlasništvom Saveza jugoslavenskih emigranata iz Julijske Krajine*,* koji ga tiska kao *Glasilo Saveza jugoslavenskih emigranata iz Julijske Krajine.* Osim zagrebačkoga supostojalo je i slovensko uredništvo lista, smješteno u ljubljanskoj Erjavčevoj ulici 4a.

Tone Peruško (Premantura, 1905. – Pula, 1967.), istaknut istarski kulturni i politički djelatnik (Bertoša 2005), preuzima uređivanje lista *Istra* godine 1936. te ga, antifašistički profiliranog, uređuje do 1939. godine. Budući da je s vremenom politički pritisak desno usmjerene vlasti na list i njegovo uredništvo strelovito rastao, uz istodobno smanjivanje i uskraćivanje financijske potpore, uređivanje lista 1939. godine iznova je preuzeo njegov prvi, a ujedno i posljednji urednik, **Ernest Radetić**. Njegova je uređivačka koncepcija, u odnosu na dotad naglašenu antifašističku, bila umjerenija, no ni to nije pripomoglo listu *Istra*, koji je 27. rujna 1940. bio zabranjen.

2. Etnološki značaj lista *Istra* (1929. – 1940.)

Materijalna, društvena i duhovna kultura neodvojivim su dijelom proučavanja kulturne antropologije, odnosno etnologije (narodoznanstva), specifične znanosti čiji je doprinos, svakome narodu ponaosob, neizmjerno važan. List *Istra,* koji je u Zagrebu izlazio od 1929. do 1940. godine, za hrvatska je etnološka istraživanja višestruko značajan jer svojim novinskim, publicističkim, ali i književnim prilozima svjedoči o vremenu iznimno teškom i tjeskobnom ne samo za Istru već i za dijelove Kvarnerskog primorja i Dalmacije, tada pod fašističkom vlašću.

2.1. Materijalna kultura u listu *Istra* (1929. – 1940.)

Ako pod materijalnom kulturom razumijevamo djelatnosti koje su emanacija svega onoga što je neodvojivo vezano uz čovjekovu svakodnevnu egzistenciju, od oblika privređivanja preko načina odijevanja do običaja vezanih uz graditeljstvo, stanovanje i način življenja, list *Istra* (1929. – 1940.) predstavlja vrijedan izvor tekstova koji su tijekom međuraća ukazivali na raznovrsne probleme s kojima su se tadašnji Istrani svakodnevno susretali.

O načinu odijevanja, muškim i ženskim narodnim nošnjama, u *Istri* se mnogo pisalo. Jedan od oglednih primjera takve vrste teksta, koji o toj problematici govori s aspekta zabrinutih a nacionalno osviještenih emigranata, svjesnih da se tradicijski običaji, odijevanje a s njima i načini mišljenja bitno mijenjaju pod utjecajem politike, jest tekst „Narodna nošnja u Brestu“, koji je na petoj i šestoj stranici jedanaestoga broja lista *Istra* 1930. godine objavio poznati istarski etnolog **Jakov Mikac** pod pseudonimom N. Tomov. Iste je godine Mikac objavio taj tekst pod istim pseudonimom u etnološkom časopisu *Narodna starina*, a 1937. ponovno ga je objavio u *Jadranskom koledaru* (R[edakcija] 2005c). Tekst minuciozno opisuje nekadašnje ženske i muške nošnje, rabeći izvornu terminologiju te prati promjene koje su se događale u odijevanju. Izvorištem je etnoloških spoznaja u užem smislu riječi, jer detaljno opisuje svaki dio ženske i muške tradicijske nošnje, uključujući nakit u djevojaka, žena, ali i u mladića te muškaraca, ne zaobilazeći čak ni opis oružja:

> U nutarnjem džepu, koji je bio s lijeve strane, mladići su nosili pištolju i nož u koricama, više radi ponosa i parade. Mladića, koji nije tako sobom nosio oružja, nisu mnogo cijenili, ali u tučnjavi se nisu tim nigda služili, pače rugali bi se onome koji se latio oružja. (Tomov [Mikac] 1930: 6)

S aspekta povijesti jezika te dijalektologije ovaj je tekst neprijeporno zanimljiv jer predstavlja izvorište arhaičnih čakavskih riječi. Osim tekstova emigrantski je list *Istra* objavljivao i fotografije ili pak crteže kojima je nastojao sačuvati spomen na tradicijske istarske težačke nošnje.

Mnogi tekstovi, objavljeni u listu *Istra* (1929. – 1940.), izvješćivali su ili pak problematizirali gospodarstvo u Istri i izvan nje tijekom talijanske fašističke vladavine. O slovenskome idrijskome kraju, tradicionalno rudarskome, mnogo se pisalo. U prvome broju petoga godišta, i to na trećoj njegovoj stranici, objavljen je tekst „Idrijski rudnik v nevarnosti“, koji, između ostaloga, tumači i razloge propadanja kraja nadaleko poznatoga po rudnome blagu:

> Idrija, decembra 1933. (Agris) Znano je, da obstoja med Mussolinijem in državnim tajnikom za korporacije že dalj časa spor radi idrijskega rudnika. Državni tajnik je namreč mnenja, da bi bilo treba rudnik zapreti, ker ne prinaša oz. italijanskim finančnikom nikakve koristi več. Zaloge živega srebra, ki leže v skladiščih v Trstu so danes že tako velike, da bi lahko mirne duše zaprli rudnik za pet let. Razlika med režijskimi stroški in prodajno ceno za 1 kilogram

> živega srebra znaša okrog osamsto lir. Mussolini pa je mnenja, da bi se s ukinitnijo idrijskega rudnika škodovalo ugledu in prestižu fašistične gospodarske politike, te zato zahteva na vsak način, da se čeprav v zmanjšanem obsegu in ob najbolj neracionelnem izkoriščanju rudnik še dalje eksploatira. Število delavstva je padlo od 1200 na 400. Varnost dela pa je padla gotovo za 50 odsto. Idriji, katere vse dejanje in nehanje je v glavnem odvisno od rudnika, bi bila v obeh primerih možnost daljnjega življenja. (*Idrijski rudnik v nevarnosti* 1934)

Osim rudarstva sustavno se stalo zatirati i tradicionalno bavljenje čipkarstvom u Idriji, o čemu svjedoči i tekst „Konec obrti idrijskih čipk“, objavljen na trećoj stranici trećega broja šestog godišta lista *Istra.*

Tekst s naslovnice devetoga broja šestoga godišta emigrantskog lista *Istra,* koji je objavljen pod naslovom: „U bijednu Ćićariju dolaze gladni Talijani iz stare Italije kao prosjaci: Pojava koja najbolje svjedoči o velikoj mizeriji Italije“ svjedoči u prilog tome da je list nastojao razotkrivati naličje fašizma i među Talijanima u Italiji, istinski suosjećajući sa svim ljudima koji su se sučeljavali s teškim egzistencijalnim problemima:

> Klana, februara 1934. – Pred nekoliko vremena bilo je u našem listu „Istra“ govora o tome kako naše vlasti iz Rijeke tjeraju radnike iz grada u provinciju, u naša izmučena i do kraja operušana sela, da nam pojedu još ono malo što imamo. Ali nisu k nama došli samo radnici iz Rijeke, nego i iz južnih krajeva Italije. Osobito u ovo zadnje vrijeme dolaze u krpama ne samo radnici, nego medju njima i žene s djecom, i to većim dijelom bosi i goli. Izgleda kao da bježe ispred poplave ili rata. Na licima ovoga naroda vidi se da su to veliki patnici, od glada do kraja iznemogli. [...] Mi ih žalimo i rado bismo im pomogli, ali od kuda, kada ni sami nemamo, nit' onoga što nam je najnužnije. Mi po ovome iseljavanju, ili bolje reći bježanju ovoga bijednog naroda, opažamo da u unutrašnjosti Italije mora biti vrlo velika bijeda i glad. Imali smo prilike da razgovaramo s nekolicinom ovih jadnika, pa su nam kazali da će radije, nego li se vratiti od kuda su došli, ići preko, u Jugoslaviju, gdje će se barem najesti kruha, jer kod njih ga nema, a niti se može do njega doći, jer nema nigdje nikakvog rada. (*Graničar* 1934)

Spomenuti tekstovi posvema razotkrivaju probleme s kojima su, u svojoj svakodnevici, bili suočeni ne samo istarski emigranti već i stanovnici međuratne Italije: kako Hrvati i Slovenci u Istri i Kvarnerskome primorju tako i Talijani koji se u svojoj domovini nisu slagali s fašističkom ideologijom i politikom, jer je ona destruktivno djelovala na niz vidova materijalne, društvene i duhovne kulture spomenutih naroda.

2.2. Društvena kultura u listu *Istra* (1929. – 1940.)

U listu *Istra* često se pisalo o društvenim organizacijama istarskih emigranata u tadašnjoj Jugoslaviji, o emigrantskim udrugama i njihovoj djelatnosti, koje su okupljale obrazovane ljude, književnike, pjesnike, umjetnike, sve one koji su bili primorani napustiti zavičaj zbog destruktivne fašističke vlasti. Ova su udruženja

okupljala različite naraštaje ili pak cijele obitelji, nastojeći sačuvati vlastitu istarsku kulturu u izbjeglištvu.

Tekstovi koji opisuju uvjete u kojima se u Istri tamnovalo tijekom međuraća, i to uglavnom zbog kršenja odredbi o zabrani uporabe narodnoga jezika u školama, crkvama te u svakodnevnom životu, dokumentarnog su karaktera i vrijednosti i pritom su obično izrazito emocionalno obojeni. Tekst objavljen na naslovnici petoga broja 1934. godine „Strašan život na otoku Ponzi: Što se dogadja sa konfiniranima u logoru na Ponzi?“ govori tome u prilog:

> Trst, januara 1934. – U logoru za konfinirane na otoku Ponzi u napuljskom zalivu, ima još uvijek nekoliko naših sunarodnjaka, koji nisu bili amnestirani, ili koji su osudjeni na konfinaciju poslije amnestije. Zato nas naročito interesuje sve ono što se dogadja na tom strašnom otoku. Prema onome što saznajemo, u novije vrijeme život je tamo mučan i nepodnosiv.
> Nasilja i provokacije policijskih organa protiv konfiniranih prelaze sve granice. Tako je, na primjer, jednim nedavnim naredjenjem odredjeno, da se više za prestupke koje počine konfinirani neće slati pred redoviti sud, nego će se protiv njih postupati direktnim disciplinskim postupkom. Ranije su, naime, konfinirani za prestupke dolazili pred sud. Iz Ponze su ih vodili u Napulj. I dogadjalo se, da ih osude, ali bilo je slučajeva, da je sud morao biti objektivan, pa se mnogi optuženi spasio i nije išao u zatvor. Sad će policijski organi na Ponzi za prestupke sami krojiti pravdu. Da to nije u prilog konfiniranih, jasno je.
> Jednim drugim naredjenjem odredjuje se, da se od sada unaprijed konfinirani ne smiju dopisivati nego samo s direktnim ili najbližim članovima familije (parenti di primo grado), to znači s roditeljima, ženom, sinom, kćerkom, bratom ili sestrom. U naredjenju je rečeno medju retcima, da će svaki i najmanji znak protesta biti suzbijen najoštrije.
> To je naredjenje doneseno 20. decembra. I od tada familije konfiniranih nemaju više pisama od svojih, sa Ponze [...] Taj čudan muk izazivlje svaku sumnju. Što se dogodilo na Ponzi? Može biti, da su sva pisma, koja konfinirani pišu, zaplijenjena ili su svi konfinirani u zatvoru? Moguće je, da su konfinirani pokušali da protestiraju zbog naredjenja o dopisivanju, pa su im zabranili i dopisivanje s familijama [...]
> Sve su sumnje opravdane, jer znamo kakve metode prakticiraju fašističke policijske vlasti u logorima za konfinaciju. (*Strašan život na otoku Ponzi* 1934)

2.3. Duhovna kultura u listu *Istra* (1929. – 1940.)

O duhovnoj kulturi, odnosno o svemu onome što se pod tom sintagmom razumijeva, poput umnoga rada, religije, usmene književnosti, plesa ili pak različitih običaja, u emigrantskome se listu *Istra* uistinu mnogo pisalo. Brojni tekstovi i danas su etnološki zanimljivi jer je prvotna misija lista *Istra* bila sačuvati uspomene na zavičaj, njegove običaje i duhovne obzore preko tekstova koji su objektivno izvješćivali o stanju u zavičaju, ali i podsjećali na hrvatski te slovenski nacionalni identitet koji je u Istri, tijekom međuraća, bio sustavno zatiran.

Mnogi tekstovi donosili su vijesti, izvješća, osvrte, prikaze i recenzije o književnim djelima, kazališnim predstavama, glazbeno-scenskim ostvarajima ili pak likov-

nim izložbama. „Antologija nove čakavske lirike“ članak je **Vjekoslava Spinčića** (Spinčići kraj Kastva, 1848. – Sušak, 1933.), značajnoga istarskog političara, pisca i svećenika (Biletić 2005f). Spinčić na petoj stranici osmoga broja šestoga godišta *Istre* godine 1934. najavljuje spomenutu knjigu neprijeporno važnu za korpus hrvatske književnosti uopće, u kojoj se spominju imena od Pavla Vergerija, Stjepana Konzula Istranina do Matije Vlačića Ilirika. On biranim riječima govori o suvremenom čakavskom pjesništvu Vladimira Nazora, Mate Balote i Drage Gervaisa. Navedena antologija pod uredništvom Ive Jelenovića i Hijacinta Petrisa iste je godine objavljena u Zagrebu u dvama izdanjima – najprije u izdanju Zagrebačke privredne štamparije, a potom u izdanju Naklade Stjepan Kugli. Spinčić zaključuje:

> Može se spaljivati knjige, isklesavati napise i razarati spomenike, zatvarati škole i crkve, tjerati ljude iz njihove rodne zemlje, ali nema sile koja bi uništila ono, što su naši Istrani, na polju hrvatske književne kulture, kroz vjekove stvorili, nit koja bi iz našega hrvatskoga naroda Istre istrgla njegov hrvatski jezik i sve ono što je s njim spojeno, i što je s njim stvarano i od roda do roda prenašano. (Spinčić 1934)

Osim što se u listu *Istra* (1929. – 1940.) pisalo o književnim djelima, likovnim umjetnicima (primjerice slikaru Antunu Motiki), dramskim umjetnicima (mladoj darovitoj glumici Mariji Crnobori) ili pak o drugim aspektima i područjima čovjekova kulturno-umjetničkoga i duhovnoga bavljenja, bilo je i članaka o problemima s kojima se aspekt duhovne kulture Hrvata, Slovenaca i drugih naroda pod međuratnom fašističkom vlašću morao nositi. Jedan od takvih tekstova govori o istaknutome antifašistu i publicistu **Anti Iveši** te o bizarnim razlozima njegova uhićenja:

> Ante Iveša osudjen, jer je bio filatelista:
> Proces protiv dr. Vratovića i drugova, o kojemu smo već pisali, bio je vodjen iza zatvorenih vrata, pa nije nitko, pa ni sama talijanska štampa, o rezultatima procesa donijela nikakvih vijesti. Znamo samo, da su osudjeni na teške godine tamnice. Sada se lagano saznaju neki detalji. Tako je tajnik političkog društva „Edinost“, urednik „Istarske Riječi“, gosp. Ante Iveša, osudjen zato na pet godina tamnice, jer da je pomoću maraka vodio špijunažu u korist jedne susjedne države. A svima nam je poznato da je gosp. Ante Iveša bio strastveni sabirač maraka, te da je imao prekrasan album rariteta, koje je htio prepustiti svome malome sinčiću Milošu. Unatoč toga što mu nisu mogli ništa dokazati niti pronaći išta što bi ga teretilo, oni ga osudiše na petogodišnju kaznu, jer da se sumnja, da je pomoću izmjene maraka vršio špijunažu... (*Ante Iveša osudjen* 1930)

Sustavno se izvješćivalo i o zatiranju hrvatskog i slovenskog jezika u crkvama, školama, ali i na javnim mjestima, a sljedeći je tekst tek kratka vijest, dokumentarna ali autentična, o stanju duhovne kulture u Istri tijekom fašističke vlasti:

> Buzet, maja 1935. – Mladići iz sela Klarići kod Buzeta bili su pred nekoliko dana izbijeni od fašističkih nasilnika, zato jer su pjevali naše pjesme. Fašistička rulja je bila nadmoćna brojem i oružjem, kako je to običaj. (*Izbijeni zbog hrvatske pjesme* 1935)

Mnogi tekstovi, popularni u listu *Istra* i šire, poznati pod nazivom „Jurina i Franina“ ili pak „Luca i Mara“, kroz duhovitu su prizmu prikazivali krajnje ozbiljne ili čak potresne situacije, i to ne samo s područja duhovnoga nego i društvenoga te materijalnoga života u Istri tijekom međuraća.

3. Književni prilozi u listu *Istra* (1929. – 1940.)

Na stranicama lista *Istra,* tijekom razdoblja 1929. – 1940. godine, objavljen je oveći korpus književnih tekstova na hrvatskom i slovenskom jeziku. Mnogo je takvih radova imalo plemenitu misiju: očuvati narodnu riječ, nacionalnu svijest i sjećanje na zavičaj, ali i razotkriti fašizam. Ipak, umjetnički dosezi tih angažiranih tekstova često nisu bili visoki. U listu *Istra* prve su svoje tekstove objavili neki od najznačajnijih hrvatskih i slovenskih književnika međuratnoga i kasnijeg vremena. Osim hrvatskih i slovenskih književnih priloga list *Istra* objavljivao je i tekstove iz mnogih drugih književnosti: talijanske, francuske, srpske, češke, slovačke, poljske, armenske, bugarske, engleske, indijske i druge.

3.1. Hrvatska književnost

Hrvatski pjesnici, književnici, publicisti, kulturni ili pak politički djelatnici koji su ostavili značajnijega traga u listu *Istra* (1929. – 1940.) predstavili su na specifičan vlastiti umjetnički način materijalne, društvene i duhovne prilike u Istri i na Kvarneru tijekom međuraća. Među njima ističu se Rikard Katalinić Jeretov, Josip Antun Kraljić, Mijo Mirković (Mate Balota, Miho Krvavac), Viktor Car Emin, Tone Peruško, Drago Gervais te Ivan (Zvane) Črnja.

Rikard Katalinić Jeretov (Volosko, 1869. – Split, 1954.) objavljivao je u emigrantskome listu *Istra* poetske, prozne i esejističke tekstove (Biletić 2005c). Mnoge su njegove pjesme prigodnoga karaktera te su posvećene znamenitim istarskim ljudima i žrtvama fašističkoga terora na poluotoku te izvan njega. Pjesma *Zemlja naših sanja* objavljena je na drugoj stranici prvoga broja Radetićeve *Istre.* Domoljubnog je karaktera, s naglašeno intenzivnim emocijama, nastalima zbog ekstremno nehumanih i neumnih prilika u Istri, u vremenu nimalo povoljnom za življenje i umjetničko stvaranje. Tijekom prvih nekoliko godina tiskanja emigrantskoga lista *Istra* istaknuti stihovi, ujedno i posljednji stihovi ove pjesme, bili su njegovim sloganom te su tiskani uz samo ime lista:

Mila, krasna, ukraj mora
Naše sunce, naša zora,
Draga kao čarna bajka,
Što ju djeci priča majka...

Njene kuće po dolini
I crkvice na visini,
Sve lovorje i sve cvijeće,
Slatki miris davne sreće,
Pa i njezin kamen hladni
Mi pon'jesmo sobom jadni!
Mi podjosmo ... ali ona
I glas meki njenog zvona
U srcu nam baš duboko
I naše je gleda oko,
U pamet nam Bog je upis'o
Za nju našu vječnu mis'o!
Ne treba joj reći ime
Mi živimo samo s njime...
Kad je pala crna tama
Njena j' duša pošla s nama!
(Katalinić Jeretov 1929)

Josip Antun Kraljić (Dubašnica na Krku, 1877. – Mali Lošinj, 1948.) objavio je u listu *Istra* niz svojih prigodnih pjesama i proznih tekstova kojima je temeljna namjera bila sačuvati sjećanja na zavičaj i ljude koji su za njegovu dobrobit činili velika djela (R[edakcija] 2005b), poput dr. **Matka Laginje**[1] (primjerice tekst „Otac Istre među narodom" objavljen je u šestome broju drugoga godišta ovog lista, dok je „Moj prvi susret s barbom Matkom Laginjom" tiskan u dvobroju 12–13. u cijelosti posvećenome liku i djelu Matka Laginje).

Najznačajnije mjesto među Kraljićevim tekstovima objavljenima u listu *Istra* (1929. – 1940.) pripada, ipak, pjesmi *Mažurano moja,* koja je tiskana na trećoj stranici prvoga broja drugoga godišta ovoga lista. Uglazbljena je i u Istri se rado izvodi kao zborska pjesma, a mnogi je drže svojinom hrvatske usmene književnosti. Riječ je o pjesmi prigodne, domoljubne tematike u kojoj se lirski subjekt neposredno obraća mažurani, koja je poosobljena, pa se čini poput obraćanja napuštenoj djevojci, tjeskobnoj i tužnoj zbog životnih i političkih okolnosti u kojima se našla. Više je no znakovito da mažurana simbolizira napušteni istarski zavičaj te emocije i običaje vezane uza nj:

Mažurano moja, suzom oplakana,
Što si tako tužno na pragu se svila?
Uvelo ti lišće, uvela ti grana,
Mažurano moja, mažurano mila!
Gdje su nedjeljice, kad nam dvori sjaše,
Kad su tebe bijele ruke otkidale,
Gdje je mladost draga, gdje su pjesme naše,
Kad su s tvojih grana crkve mirisale?!

1 Matko Laginja (Klana kraj Kastva, 1852. – Zagreb, 1930.) bio je istaknut hrvatski političar i preporoditelj (Klaić 2005).

Gdje su tople grudi, tobom posvećene,
A na tebi suze ljubavi i sreće,
Gdje puneštre male, tobom iskićene,
Mažurano moja, moje drobno cvijeće!
Omrklo ti sunce u seocu tvome...
Tko će meni tebe sada zalijevati?
Ostala si sama na prozoru svome;
Kome ćeš mi sada, tugo, mirisati? ...
Ne veni, ne sahni, ogranut će sunce
I protjerat sjene s opustjelih praga,
Obasjat će zorom doli i vrhunce
I ogrijat tebe, mažurano draga! (Split)
(Kraljić 1930)

Mijo Mirković (Rakalj, 1898. – Zagreb, 1963.) jedan je od najistaknutijih hrvatskih književnika koji je počeo objavljivati svoje tekstove između dvaju svjetskih ratova (Biletić i R[edakcija] 2005). Pod pseudonimom Mate Balota u listu *Istra* objavio je brojne čakavske pjesme, koje su godine 1938. tiskane u zasebnoj zbirci pod nazivom *Dragi kamen.* Prva Balotina pjesma, *Pramaliće,* tiskana je na četvrtoj stranici četvrtog broja drugoga godišta ovoga lista i koncentriran je odraz svega onoga što bi se moglo definirati materijalnom, društvenom, duhovnom i prirodnom baštinom istarskoga zavičaja:

Oj, pramaliće,
kako je lipo, kad počne nicati cviće,
kad počne pupati grabar, jasen i drinak,
a šparoge niču iz stine.
Koruna se zgusne, arija lipo zadaje,
nebo je modro i svitlo, vitar je mek i tepa.
Kako je lipo, kad počnu se štrkati ovce,
kad mrtve strane ožive od pisme pastirske,
Kad vrganj zaore brazdu i prospe se zemla crlena,
prhka, mokra i tepla pokrije plodno sime.
Zvona veselije zvone, kanti veselije poju,
sve ča je teško, je lagnje, nade su jače od tuge.
Delo će spuniti dane, noći vreda prolaze.
Trdi žuljavi dlani govore da život je dobar.
Ribari s pipon u zubi već pletu mriže.
Barke su jopet u moru, ćapi ribe će dojti u dragu,
kroki stegnuti rebra, more osoliti lice,
kašete menul i škombar nažuljiti rame.
Oj, kako je lipo, tamo u istarskoj dragi,
pramaliće.
(Balota [Mirković] 1930)

Osim citirane za svaku bi se Balotinu pjesmu s pravom moglo ustvrditi da predstavlja zaseban mikrokozmos koji svjedoči o istarskoj kulturi, od pjesme *Roženice,* objavljene u petome broju drugoga godišta ovoga lista, u čijem je središtu puhačko glazbalo koje je snažan identitetski simbol Istre i Kvarnera preko pjesme *Moja mati,* objavljene u desetome broju istoga godišta, koja figuru majke, plemenite, humane, požrtvovne i skromne, uzdiže na općeljudsku, univerzalnu razinu patnje i iskonskoga bola, usporedivih jedino s Kristovom patnjom i žrtvom do pjesme *Jože Roža,* tiskane na stranicama devetoga broja 1933. godine, duhovito intonirane, posvećene osobnosti legendarnoga pazinskog profesora.

Osim poetskih objavljivao je Balota i prozne svoje tekstove na stranicama lista *Istra*, a s etnološkog su aspekta osobito zanimljivi oni tekstovi koji su tiskani tijekom 1937., a dijelom i 1938. godine, i to pod naslovom: „Istra se mijenja". Riječ je o feljtonima koje je Mijo Mirković potpisivao pseudonimom Miho Krvavac. Tekstovi ilustriraju višeslojan, polivalentan te kompleksan autorov pristup istarskoj tradicijskoj kulturi, ali i gospodarskim te političkim prilikama i promjenama tijekom međuraća, a tome u prilog svjedoči i naslov *Moj nećak Aldo Emilio,* objavljen u trobroju 14–15–16 iz 1938. godine, koji govori o talijanizaciji hrvatskih imena tek rođene djece, čiji su uzroci uglavnom društvene i gospodarske provenijencije:

> Jedna od tih činjenica je i moj novorodjeni nećak, sin moje najstarije sestre, Aldo Emilio. Djedovi po majci i po ocu toga moga nećaka su Hrvati, dapače „tvrdi Hrvati" koji još uvijek nose staru suknenu nošnju. Baba mu je Hrvatica i nepismena seljanka, kao i moja mati, koja nosi suknene modrne i ore teškim plugom kao muški. O „rasnom" porijeklu toga moga nećaka ne može biti dakle sumnje. Otac maloga Alda Emilija je Tone, koji jedva umije da napiše ime. Bijesan, mlad, punokrvan naš čovjek. Ali taj čovjek ima imanje, dugove, poslove. Ima svoj mali kamenolom, a sada je rudarski radnik, zajedno s bratom i ocem. I član uprave „Dopolavoro" i čovjek pun ambicija, koji svim silama hoće da se socijalno podigne, da otplati dugove, da se istakne više od drugih, da reprezentira. Jedan od načina da se istakne je stjecanje veza. Jedna veza može biti i seoska učiteljica. Učiteljica pristaje da mu kumuje djetetu. I zato dijete dobija ime Aldo Emilio. (Krvavac [Mirković] 1938)

Viktor Car Emin (Kraj pokraj Lovrana, 1870. – Opatija, 1963.) istaknut je hrvatski publicist i književnik međuratnoga doba (R[edakcija] 2005a). Mnoge je svoje prozne tekstove objavio na stranicama lista *Istra* (1929. – 1940.). Oni su vezani uz život istarske međuratne emigracije, ali i život ljudi koji su ostali na području pod fašističkom vlašću te se svakodnevno pokušavali oduprijeti nasilju, nehumanosti i bezumlju totalitarizma.

Osobito mjesto među kraćim proznim djelima Viktora Cara Emina zauzima crtica *Spaljene knjige,* objavljena u božićnome trobroju 1935. godine, jer predstavlja dokumentarno, ali potresno svjedočanstvo o kulturocidu koji se zbivao u Istri tijekom međuraća:

U našoj knjižnici bivalo je nedjeljom vrlo živo. Poslije podne nagrnuli bi svi, i stariji i mladji, da im se izmijene knjige. Prvi bi došao mali Stanko. Stisnuo bi se do vrata i tu bi čekao gospodjicu knjižničarku, da može odmah za njom unutra.
Mali je Stanko vrlo slabašan i boležljiv, pa se rjedje igra s ostalom djecom. Dok mu drugovi uokolo skaču i viču, on sjedi gdjegod sam, no ako ima u ruci kakvu lijepu knjigu, nije mu nimalo dosadno. Naprotiv, njemu je knjiga najveća slast. Zato se i onako žuri nedjeljom u knjižnicu.
Tako je to išlo do one nemile subote. Onoga se dana Stanko probudio s nešto vrućice. Poslije podne bilo mu je malo lakše, digao se s kreveta, ali nije smio da izidje. Stanko se nije opirao; želio je da što prije ozdravi, da može sutradan u knjižnicu po novu knjigu.
Negdje iza večere dopre Stanku do ušiju nekakva velika graja. Pogleda kroz prozor, a to na čistini kraj mora planula nekakva vatra i svojim krvavim svjetlom obasjala čitavu obalu. Stanko nije mogao da odoli radoznalosti. Ne razmišljajući dugo, odmače se s prozora, otvori vrata i izidje na dvor.
Ulicom prolazi dječak. Upravo da će zaokrenuti u susjednu kuću, kad li ga Stanko zovnu:
„Dane, što ono gori dolje ukraj mora?“
Dječak stane, onda mu se približi i progovori sniženim glasom, kao da se plaši:
„Talijani su provalili u knjižnicu, u vreće strpali sve knjige i sažgali [...]“
Stanko osjeti kao da mu se najednom srce stislo: bilo mu je kao da će se srušiti na zemlju. Tek što se Dane udalji, on se mahom okrene i povuče u kuću, pa u svoju sobu. I opet stane do prozora i zagleda se u plamen, što ga dolje na čistini vije vjetar. I dok ovako gleda u plamen, pomišlja na onu sobu, što je još čas prije bila puna knjiga, a sada je pusta i hladna. Čini mu se da one prazne police nekako tužno gledaju u njega i da mu govore: „Nema više Robinsona ni Aladina ni Gulivera ni Kraljevića Marka... Sve je otišlo... Nestalo je vila, kraljevna, začaranih dvorova, sve je progutao plamen“ [...]. (Car Emin 1935)

Tone Peruško (Premantura, 1905. – Pula, 1967.) istaknut je istarski kulturni, prosvjetni i politički djelatnik, esejist, publicist te urednik emigrantskoga lista *Istra* u razdoblju od 1936. do 1939. godine (Bertoša 2005). U listu *Istra* objavio je Peruško nekoliko proznih tekstova koji oslikavaju život ljudi u Istri između dvaju svjetskih ratova, čemu u prilog govori i priča „Odvukli su dock“, objavljena u trinaestome broju 1932. godine. Peruškova priča tematizira nezavidan položaj i egzistencijalne probleme radnika pulskoga brodogradilišta tijekom međuraća (Peruško 1932).

Osim književnih proznih tekstova objavio je Peruško na stranicama lista *Istra* poveći broj esejističkih i publicističkih radova koji angažirano i argumentirano promišljaju društveno-političku stvarnost u Istri, ali i izvan nje, ili se pak bave djelima i osobnostima ljudi posebice značajnih za Istru, njezinu kulturu, povijest, književnost i politiku. Vrlo su značajni i tekstovi koji prate razvitak antifašizma u Italiji i u Europi uopće. Tekst „Postanak i razvoj fašizma“, objavljen u 32. broju sedmoga godišta lista *Istra*, bavi se knjigom poznatoga talijanskog antifašista, publicista i književnika Ignazia Silonea, koji je emigrirao iz Italije u Švicarsku, jer se s postojećom fašističkom ideologijom u vlastitoj domovini nije nikako mirio:

> Ignazio Silone, autor „Fontamare“, sugestivnog romana o fašizmu i „cafonima“, daje nam, eto, i jednu isto tako sugestivnu knjigu u kojoj je fašizam naučno i dokumentovano obradjen. [...]
> Knjiga je podijeljena na 15 poglavlja, a svako poglavlje na više manjih otsjeka pa i to pomaže preglednosti i lakšem razumijevanju. Ta poglavlja, bez podotsjeka, glase: Je li fašizam pao s neba? (Osebujnosti talijanske države prije njezinog fašističkog preobražaja), Italija koncem rata, Politička nezrelost talijanskog socijalizma, Reformizam gradi na pijesku, Fašizam 1919, Fašisti osvajaju selo, Fašisti osvajaju gradove, Pohod na Rim, Jedinstveni front buržoazije, Nova protuslovlja, Fašistički sistem sindikata, Korporacije i državni kapitalizam, Savez izmedju fašizma i katoličke crkve, Ideologija fašizma, Zaključak (Što je fašizam, Kako nastaje, Kako se razvija). (Peruško 1935)

Drago Gervais (Opatija, 1904. – Sežana, 1957.) jedan je od najistaknutijih dijalekatskih pjesnika hrvatske književnosti dvadesetoga stoljeća (Biletić 2005b). Mnoge svoje pjesme, spjevane čakavskim narječjem liburnijskoga područja i tiskane u zbirci pjesama *Čakavski stihovi* (godine 1929., u Crikvenici, u vlastitoj nakladi), objavio je i na stranicama lista *Istra.* Uz njih objavljivao je i prozne svoje tekstove, crtice i kozerije, kao i tekstove esejističkoga karaktera. Svim je tim književnim oblicima i vrstama oslikavao kompleksnu društveno-političku situaciju u Istri i na Kvarneru između dvaju svjetskih ratova.

U kraćem tekstu „Ide Uskrs 1936.“, objavljenom u uskrsnome trobroju lista *Istra* godine 1936, Gervais je jednostavno, ali iskreno i sugestivno oslikao usud svih onih koji su u međuratnome razdoblju iz političkih razloga bili prisiljeni napustiti vlastiti zavičaj:

> Ide Uskrs 1936 [...] otkako sam, iz meni lično potpuno stranih i nerazumljivih razloga, morao ostaviti svoju domovinu.
> Stranih zato, jer još nikad nikome nisam zaželio zlo, niti mislio da se protiv koga borim, a naročito ne protiv jedne države. Osjećam se, naime, preslab za to.
> Nerazumljivih zato, jer mislim, da je za jednu državu od preko četrdeset milijuna hrabrih i neustrašivih građana potpuno irelevantna šačica od šest stotina hiljada ljudi...
> Teče već osamnaesta godina što čekam da se prosvijetle vodeći umovi države koju sam morao ostaviti i koja je prisvojila moju domovinu, pa da uvide tu jednostavnu istinu.
> Da se dosjete da sam i ja čovjek, da su svi emigranti ljudi koji imaju pravo da žive tamo gdje im se sviđa, tamo gdje su se rodili.
> Prošlo je punih osamnaest godina, a moja se tako osnovana logična i razumljiva želja nije ispunila.
> Znači, da sam se ja možda zabunio, da sam poželio nešto nemoguće, neprirodno, neljudsko, pa čak i ludo. Znači možda, da moja želja nije normalna, da ni ja nisam normalan.
> Jer je nemoguće, da ljudi ne bi mogli shvatiti jednu ovako jednostavnu stvar za punih osamnaest godina... (Gervais 1936)

Zvane Črnja (Žminj, 1920. – Zagreb, 1991.), jedan od najistaknutijih istarskih intelektualaca, pjesnika i esejista dvadesetoga stoljeća, na stranicama lista *Istra* objavio je niz svojih politički angažiranih mladenačkih tekstova (Biletić 2005a). Prvu svoju čakavsku pjesmu *Buoh na križe* objavio je u božićnome dvobroju lista *Istra* godine 1937. Riječ je o pjesmi koja predstavlja sugestivnu emanaciju tjeskobna međuratnog vremena u Istri, tijekom kojega je jednostavan, skromni i bogobojazni Istranin sustavno gubio vjekovno svoje uporište u vjeri, nadi i kršćanskome milosrđu:

Na križijere je jeno propijelo,
s njega Buoh od drijeva
– ljudi gleda.
A po ceste ljudi pasijevajo...
Pred Buogon neki od njih zvade šiljar
(ali bareto ku nose bareto),
pred Njin se neki anka prekriže;
a kakova stara nuonica
s Njin pride i govorit.
I tako cijel dan
pred golen Buogon od drijeva
prošišijuon blijedeh ljudi pasijeva;
to so naši ljudi kampanjuoli
ki svoje življijenje i svojo srećo,
va zelen cimitar,
gredo zakopat.
I ljudi puni truda, jetiki i glada
va pašaje Buoga gledajo
i ku bi in pomoga plačeć Ga pitajo.
Ma guol Buoh od drijeva,
kako da nič ni ne čuje – muči
i samo ljudi ki pasijevajo gleda.
(Črnja 1937)

3.2. Slovenska književnost

Emigrantski list *Istra* na svojim je stranicama tiskao i književne te novinske i publicističke tekstove na slovenskome jeziku. Na stranicama ovoga lista značajan su trag ostavili neki od istaknutih slovenskih pisaca i pjesnika dvadesetoga stoljeća, kao što su: **Ciril Kosmač**, **Srečko Kosovel**, **Alojz Gradnik**, **Joško Žiberna** te mnogi drugi. Većina je objavljenih slovenskih tekstova bila angažirana i usredotočena na međuratnu problematiku fašističke vladavine nad slovenskim dijelom Istre.

Protiv nehumane i nasilne fašističke politike mnogi su se pjesnici i prozaisti borili pisanom svojom riječju. Jedan od takvih reprezentativnih boraca za ljudska, gospodarska i nacionalna prava te kulturnu baštinu i tradiciju Slovenaca u vlastitoj

domovini bio je i **Ladislav (Lado) Božič** (Idrija, 1904. – Idrija, 1976.), koji je „pisal o Idriji, njenih prebivalcih in okoliških območjih v Istro, glasilo Zveze emigrantskih organizacij (od 1931. do 1940.)“ (Brecelj 1976).

Na sustavno gospodarsko zatiranje tradicionalno bogatoga rudarskog idrijskog kraja reagirao je Božič nizom svojih tekstova objedinjenih pod naslovom „Naš idrijski kot“. Riječ je o feljtonima tiskanima tijekom 1936., 1937., a dijelom i 1938. godine. U njima je Božič minuciozno opisivao život, navike i običaje idrijskih rudara, njihovu mladost, obitelj, žene, duhovne vrijednosti, ali i lokalnu usmenu slovensku književnost. Sljedeći citat o idrijskoj ženi i djevojci predstavlja divan prikaz Idrije, grada zapadne Slovenije, čiji je rudnik žive 2012. godine upisan na UNESCO-vu listu svjetske kulturne baštine:

> XII. Idrijska žena
> Lastnosti, ki smo jih našteli za idrijskega moža in fanta, veljajo prav tako za našo ženo in dekle. Biti hoče predvsem zvesta žena, vzorna mati in pridnja gospodinja. Skromno, toda snažno in okusno stanovanje je našim ženskam najlepše ogledalo in odsev notranjih vrednot. Imeti hoče prijeten dom, v katerega lahko povabi še tako visokega gospoda. Zato ni čudno, da je bil rudar vedno vedre volje in poln šegavosti, ko je po trudnem delu prišel med družino, kjer ga je čakala po skromno, a okusno prirejeni jedi prijetno vabljiva udobnost stanovanja. [...] Pri tem ne smemo pozabiti, da je idrijska žena vneta čipkarica, ki je vselej znala z okusnimi vzorci in vstavki olepšati zunanje lice svojega doma. Prirojen tak okus je že kar prešel v tekmovanje, katera bo s svojo opremo napravila na gosta čim lepši vtis. ... Mož v rudniku, ženske doma, vsak je na svoj način, s kladivom in lopato, pa drobni prsti s klekljanjem, prizadeval biti drugemu vzor pridnosti. [...] bile so celo družine, katerih ženski člani so ob štirinajst dnevnem zaključku, ko so „odrezale čipke“ in imele plačilo, prinesle domov mnogo večje zaslužke kakor možje iz rudnikov. Ta denar ni šel za žensko modo in nobleso, temveč v skupno družinsko blagajno. Zaradi tega v Idriji ni bilo bede, vsaka družina je bila lepo oblečena in tudi drugih sredstev je bilo dovolj za skromno in pošteno življenje. (Božič 1936)

Svoje je podlistke, objavljivane u emigrantskome listu *Istra,* Božič objavio 1936. godine u zasebnoj knjizi istoimena naziva *Naš idrijski kot.*

3.3. Ostale književnosti

Osim hrvatskih i slovenskih književnih priloga list *Istra* objavljivao je i talijanske, francuske, srpske, češke, slovačke, poljske, armenske, bugarske, engleske i indijske književne priloge te priloge iz mnogih drugih književnosti. Mnogi su tekstovi prikazivali ili kritički ocjenjivali književna strujanja u vlastitoj ili u hrvatskoj te u slovenskoj književnosti. Bilo je i priloga i izvješća sa svjetskih kongresa PEN Cluba, koji su govorili o narodima i nacionalnim književnostima Julijske krajine u međuraću te angažiranju pisaca svjetskoga glasa protiv političkoga pritiska na pisce tih krajeva pod fašističkom vlašću.

List *Istra* redovito je objavljivao i književne priloge istaknutih talijanskih antifašista kao što je Ignazio Silone, no među najmarkantnijim i najsugestivnijim tekstovima koji osuđuju fašizam kao krajnje nehumanu, nasilnu, totalitarnu ideologiju svakako je tekst objavljen na naslovnoj stranici drugoga broja 1938. godine, čiji je autor istaknut indijski pjesnik bengalskoga izraza **Rabindranath Tagore** (1861. – 1941.), dobitnik Nobelove nagrade za književnost 1913. (Grbić 2001):

> Fašizam se protivi svemu onome, što zovemo kulturom i civilizacijom. Fašizam gazi svaku slobodu i prezire slobodu savjesti. I još fašisti misle, da su oni napredni, da zastupaju kršćansku civilizaciju i da stoje kud i kamo više od Istoka, koji tobože poznaje samo mnogoboštvo i ne zna za jednoga Boga. Ali to nije istina. Čitav Istok, upravo kao i kršćanski Zapad, vjeruje i uči, da je Bog tako neizmjerno i savršeno biće, te da ne može ravnopravno općiti s čovjekom, nego kršćani vjeruju, da je Bog poslao na svijet Sina Svoga, a cijeli Istok vjeruje, da se Bog od vremena do vremena utjelovljuje i prikazuje čovječanstvu. U toj jednoj i drugoj vjeri je glavno, da svijetom i čovječanstvom ne vlada surova i materijalna sila, nego duh prema riječima Isusovim: Ja sam Duh, Istina i Život. A fašizam je do najveće mjere i strahote razvio imperijalizam i nacionalizam kao organizaciju surove sile, koja smatra sve pravednim što ona čini, i ne priznaje ni suda ni suca. Ova surova sila najveća je opasnost i za zapadnu Evropu i za čitavi Istok. Ona je najveća zapreka miru i napretku čovječanstva. Zato onaj, tko i malo poštuje sebe i ljudski razum, ne može biti ni jedan časak za fašizam. (Tagore 1938)

4. Zaključak

List *Istra,* koji je izlazio u Zagrebu od 1929. do 1940. godine, u etnološkome je smislu vrlo vrijedan jer predstavlja izvor podataka o materijalnoj, društvenoj i duhovnoj kulturi Istre, Kvarnera, Dalmacije te slovenskih i talijanskih krajeva tijekom razdoblja između dvaju svjetskih ratova. Iako je prvotna namjera njezinih urednika i uredničkih redakcija bila sačuvati živom uspomenu na zavičaj iz kojega se moralo emigrirati uslijed političkih i gospodarskih razloga, list je daleko nadrastao svoje prvotne ciljeve te postao listom na čijim su stranicama vrijedne dijelove svojih poetskih i književnih opusa ostavili neki od najznačajnijih hrvatskih, slovenskih i talijanskih pisaca te pisaca iz mnogih drugih književnosti.

Tekstovi koji se ne bi mogli definirati književnima, a pripadaju opsežnom korpusu publicistike, često predstavljaju svjedočanstva o nehumanim političkim prilikama tijekom međuraća, o sustavnom zatiranju kulturnoga i nacionalnoga identiteta, kao i gospodarstava Hrvata i Slovenaca pod vlašću fašističke Italije.

List *Istra* uključivao je i mnoge priloge iz zapadnoeuropskoga kulturnog, duhovnog te političkog miljea, ali i izvan njega. Govor protiv fašizma **Fiorella La Guardije**, američkoga političara talijanskog podrijetla, objavljen na drugoj stranici 20. broja devetoga godišta *Istre* (1937) rječito tome govori u prilog:

> New York – Na jednom velikom skupu, održanom ovih dana, govorio je, izmedju ostalih, i popularni predsjednik grada New Yorka, La Guardia, koji se u posljednje vrijeme u cijelom svijetu pročuo po svojim napadima na nacional-socijalizam i hitlerizam, zbog kojih je došlo i do diplomatskih intervencija. La Guardia se i ovoga puta dotakao fašizma i rekao izmedju ostaloga:
> „Tlačenje i proganjanje manjine ne smije nikada biti maksima jedne vlade. Snažna vlada ili jak čovjek neće nikada napasti slabijega.“ (*La Guardia protiv fašizma* 1937)

List *Istra* etnološka je riznica koja je nastala zbog niza tragičnih okolnosti za slavenske narode u Istri, na Kvarneru i u Dalmaciji, ali je istovremeno i autentično svjedočanstvo brutalnosti fašističke ideologije zbog koje su žrtvovana ne samo mnoga materijalna, društvena i duhovna dobra nego i brojni ljudski životi. U svojoj sintezi *Povijest Hrvatske* Dragutin Pavličević, renomirani hrvatski povjesničar, s pravom je ukazao da je ovaj list bio najugledniji list istarske emigracije u međuraću (Pavličević 1994: 335).

IZVORI

Godište lista i godina njegova tiskanja:	Naziv lista:	Fotografije brojeva dostupnih u Sveučilišnoj knjižnici u Puli:	Primjerci lista iz privatne knjižnice akademika Josipa Bratulića:
I. godište (1929)	*Istra*: *Glasilo Istrana u Jugoslaviji*	1, 5, 6	-
II. godište (1930)	*Istra*: *Glasilo Istrana u Jugoslaviji*	1–9, 11, 12	-
III. godište (1931)	Do 6. broja: *Istra: Glasilo Istrana u Jugoslaviji* Od 7. broja: *Istra*	1–3, 5–13, 15, 17, 19–24	-
IV. godište (1932)	*Istra: Glasilo Saveza jugoslavenskih emigranata Julijske Krajine*	1–13, 16, 36 (ili 39), 41, 48, 51/52	-
V. godište (1933)	*Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine*	1–13, 14/15/16, 17–49, 50/51/52	-

Godište lista i godina njegova tiskanja:	Naziv lista:	Fotografije brojeva dostupnih u Sveučilišnoj knjižnici u Puli:	Primjerci lista iz privatne knjižnice akademika Josipa Bratulića:
VI. godište (1934)	*Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine*	1–11, 12/13, 14–35, 37–48	1–11, 12/13, 29
VII. godište (1935)	*Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine*	38–49, 51/52 Brojevi kojima nedostaju stranice: 7, 8, 13, 14 Brojevi sačuvani u preslikama: 1–11, 13, 14**,** 15/16/17, 18–37	1, 2, 4–14, 15/16/17, 18–31, 38–49, 50/51/52
VIII. godište (1936)	*Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine*	1–13, 14/15/16, 17–26, 41, 43–50, 51/52.	42, 43, 44, 44–45, 46, 47, 48, 49, 50
IX. godište (1937)	*Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine*	1–11, 12/13, 14–49, 50/51	1–11, 12/13, 14–41, 45 (vjerojatno IX. godište), 50/51
X. godište (1938)	*Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine*	1–13, 14/15/16, 17–49, 50/51/52	1–3, 5–13, 14/15/16, 17–49, 50/51/52
XI. godište (1939)	Do 38. broja: *Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine* Od 39. broja*:* *Istra*	41, 50/51/52 Brojevi sačuvani u preslikama knjižnice: 1–12, 13/14/15, 16–49, 50/51/52	1–12, 13/14/15, 16–49, 50/51/52

Godište lista i godina njegova tiskanja:	Naziv lista:	Fotografije brojeva dostupnih u Sveučilišnoj knjižnici u Puli:	Primjerci lista iz privatne knjižnice akademika Josipa Bratulića:
XII. godište (1940)	*Istra*	11, 23 Brojevi sačuvani na mikrofilmu: 1–11, 12/13, 14–36	1–11, 12/13, 14–35, 45 (vjerojatno iz IX. godišta)

LITERATURA

„Ante Iveša osudjen jer je bio filatelista“. 1930. *Istra: Glasilo Istrana u Jugoslaviji* 2/11: 8.

Balota, Mate [Mirković, Mijo]. 1930. „Pramaliće“. *Istra: Glasilo Istrana u Jugoslaviji* 2/4: 4.

Bertoša, Miroslav. 2005. „Peruško, Tone“. U *Istarska enciklopedija*. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić, ur. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 584.

Biletić, Boris Domagoj. 2005a. „Črnja, Zvane“. U *Istarska enciklopedija*. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić, ur. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 161–162.

Biletić, Boris Domagoj. 2005b. „Gervais, Drago“. U *Istarska enciklopedija*. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić, ur. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 253.

Biletić, Boris Domagoj. 2005c. „Katalinić Jeretov, Rikard“. U *Istarska enciklopedija*. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić, ur. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 381.

Biletić, Boris Domagoj. 2005d. „Mihovilović, Ive“. U *Istarska enciklopedija*. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić, ur. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 488.

Biletić, Boris Domagoj. 2005e. „Radetić, Ernest“. U *Istarska enciklopedija*. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić, ur. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 669.

Biletić, Boris Domagoj. 2005f. „Spinčić, Vjekoslav“. U *Istarska enciklopedija*. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić, ur. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 740.

Biletić, Boris Domagoj i R[edakcija]. 2005. „Mirković, Mijo“. U *Istarska enciklopedija*. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić, ur. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 493.

Božič, Lado. 1936. „Naš idrijski kot: Ob petintridesetletnici ustanovitve in desetletnici nasilne ukinitve prve slovenske srednje šole – idrijske realke: XII. Idrijska žena“. *Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine* 8/22: 4.

Brecelj, Marijan. 1976. „Božič, Ladislav“. U *Primorski slovenski biografski leksikon* 1/3 [Bor – Čopič]. Martin Jevnikar, ur. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 113.

Car Emin, Viktor. 1935. „Spaljene knjige“. *Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine* 7/50–51–52: 14.

Črnja, Ivan. 1937. „Buoh na križe“. *Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine* 9/50–51: 5.

Gervais, Drago. 1936. „Ide Uskrs 1936.“. *Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine* 8/14–15–16: 10.

„Graničar“. 1934. „U bijednu Ćićariju dolaze gladni Talijani iz stare Italije kao prosjaci“. *Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine* 6/9: 1.

Grbić, Igor. 2001. „Tagore, Rabīndranāth“. U *Leksikon stranih pisaca*. Dunja Detoni-Dujmić, ur. Zagreb: Školska knjiga, 1044.

„Idrijski rudnik v nevarnosti“. 1934. *Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine* 5/1: 3.

„Izbijeni zbog hrvatske pjesme“. 1935. *Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine* 7/20: 1.

Katalinić Jeretov, Rikard. 1929. „Zemlja naših sanja“. *Istra: Glasilo Istrana u Jugoslaviji* 1/1: 2.

Klaić, Željko. „Laginja, Matko“. U *Istarska enciklopedija*. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić, ur. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 436.

Kraljić, Josip Antun. 1930. „Mažurano moja“. *Istra: Glasilo Istrana u Jugoslaviji* 2/1: 3.

Krvavac, Miho [Mirković, Mijo]. 1938. „Istra se mijenja: XI. Moj nećak Aldo Emilio“. *Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine* 10/14–15–16: 9.

„La Guardia protiv fašizma“. 1937. *Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine* 9/20: 2.

Pavličević, Dragutin. 1994. *Povijest Hrvatske*. Zagreb: Naklada Pavičić.

Peruško, Tone. 1932. „Odvukli su dock“. *Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine* 4/13: 12.

Peruško, Tone. 1935. „Postanak i razvoj fašizma: [Prikaz knjige]: Ignazio Silone: Fašizam, njegov postanak i razvitak, preveo Milan Durman, Zagreb 1935.“. *Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine* 7/32: 3.

R[edakcija]. 2005a. „Car Emin, Viktor“. U *Istarska enciklopedija*. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić, ur. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 128.

R[edakcija]. 2005b. „Kraljić, Josip Antun“. U *Istarska enciklopedija*. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić, ur. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 416.

R[edakcija]. 2005c. „Mikac, Jakov“. U *Istarska enciklopedija*. Miroslav Bertoša i Robert Matijašić, ur. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 488.

Radetić, Ernest. 1929. „Nekoliko riječi namjesto programa“. *Istra: Glasilo Istrana u Jugoslaviji* 1/1: 1.

Spinčić, Vjekoslav. 1934. „Antologija nove čakavske lirike“. *Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine* 6/8: 5.

„Strašan život na otoku Ponzi: Što se dogadja sa konfiniranima u logoru na Ponzi?“. 1934. *Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine* 6/5: 1.

Tagore, Rabindranath. 1938. „O fašizmu“. *Istra: Glasilo Saveza jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine* 10/2: 1.

Tomov, N. [Mikac, Jakov]. „Narodna nošnja u Brestu“. 1930. *Istra: Glasilo Istrana u Jugoslaviji* 2/11: 5-6.

SUMMARY

Dolores Petrinić

Emigrant Magazine *Istra* (1929–1940): Istria in the Interwar Period

The magazine *Istra* was published in Zagreb from 1929 until 1940. It was founded by Ernest Radetić. After him, the editors were Ive Mihovilović, Tone Peruško, and again, in 1939, Ernest Radetić. The publishing of this magazine was prohibited on September 27, 1940; however, until then, numerous Croatian and Slovenian poets, writers, cultural workers and politicians had published in it some of their best texts. *Istra* also included contributions on various world literatures. From the point of view of ethnology, *Istra* is important in many ways because numerous texts published in it represent exceptionally valuable and rich source about material, social and spiritual life of Croatian and Slovenian people under fascist government in the interwar period.

Keywords: emigrant magazine *Istra* (1929–1940); interwar period; Croatian literature; Slovenian literature; ethnology.